

područja ili arhitekta za koje se korisnici zanimaju. Računala su omogućila stvaranje središnjih baza podataka i razmjenu informacija putem Interneta.

Šesto poglavlje je posvećeno konzervaciji gradiva. Pravilna konzervacija arhivskog materijala ovisi o svakom aspektu arhiva: lokaciji spremišta, strani svijeta kojoj je okrenuto, građevinskim materijalima od kojih je izgrađeno, sustavima kontrole temperature i vlage zraka, protupožarnim sustavima, spremnosti zaposlenika da zaštite gradivo u najboljim mogućim uvjetima. Tehnike i postupci za konzervaciju arhitektonskog gradiva trebaju biti posebno određeni za ovakvu vrstu dokumenata, što mnoge institucije često ne shvaćaju. Istodobno, konzervacijske potrebe takvih dokumenata su iste kao i za ostalo gradivo.

Posljednje, *sedmo poglavlje* posvećeno je dostupnosti i diseminaciji: istraživanjima i izložbama, Interes arhiva i srodnih institucija za arhitektonsko gradivo potaknut je interesima korisnika. Važno je naglasiti da ne postoji univerzalno pravilo o dostupnosti gradiva, budući da je ono često privatno, ima tržišnu vrijednost i podliježe zakonima o pravima vlasništva.

Budući da su ciljani korisnici vodiča ne samo arhivisti, već i sve druge osobe koje su na bilo koji način zainteresirane za zaštitu arhitektonskog gradiva, vodič donosi objašnjenja osnovnih arhivističkih standarda i postupaka. Stoga se arhivistima može činiti da iz vodiča ne iščitavaju ništa novo, a nedostaju konkretni odgovori na neka pitanja. Ipak, arhivist koji se nikada nije susreo s arhitektonskim gradivom, iz vodiča može saznati ne samo osnovne termine i dokumente koje arhitektura koristi, već i mnoštvo korisnih savjeta o brizi o arhitektonskom gradivu, a iskusnijim arhivistima vodič može poslužiti kao neka vrsta kontrolnog popisa stvari koje je potrebno učiniti kako bi briga o arhitektonskim dokumentima bila valjana i potpuna.

Živana Hedbeli

Otakar Liška a kolektiv, *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989, Sešity 2, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*

Ova knjiga autora Otakara Liške i suradnika, svojevrsan je kolaž podataka, priloga, svjedočanstava i zakona, prikupljenih u svrhu osvjetljavanja dosad nedovoljno poznatog dijela funkcioniranja pravosudnog sustava u tadašnjoj Čehoslovačkoj, točnije dijela koji se tiče osuda i izvršenja smrtnih kazni, što nam govori i sam naslov – *Izvršene smrtne kazne u Čehoslovačkoj 1918-1989*. Zasniva se, prije svega, na arhivskoj građi te literaturi o toj temi i kao takva predstavlja pionirski. Nastala je radom *Ureda za dokumentaciju i istraživanje zločina komunizma* kao radna

verzija, što i autori naglašavaju, tražeći u svrhu što točnijih informacija i pomoć čitatelja (prilog knjizi su prazni formulari za ispravke ili dodavanje novih podataka).

Knjiga je vrlo dinamične strukture. Sastoji se, uz uvod i pozdravnu riječ, od petnaestak poglavlja koja obuhvaćaju i tablice i popise.

Autori na početku daju presjek povijesti smrtnih kazni u prošlosti i sadašnjosti počevši od srednjeg vijeka, pa do dvadesetog stoljeća u različitim državama, ali s posebnim osvrtom na češke i slovačke zemlje. Pritom se pozivaju na važeće zakone iz pojedinih razdoblja povezujući ih s aktualnom političkom situacijom. Taj dio knjige vrlo je zanimljiv, jer, između ostalog, daje u detalje i vrlo zorno opise postupka s osuđenima na smrt i načine smaknuća, približavajući čitatelju okrutnost takvih postupaka i ujedno se zalažući za poštivanje ljudskih prava te u krajnjoj liniji – ukidanje smrtne kazne. Dobar dio ovog poglavlja posvećen je poslijeratnom razdoblju te velikom broju smaknuća u to vrijeme, prvenstveno zbog stupanja na snagu zakona i dekreta o kažnjavanju nacističkih zločinaca i njihovih pomagača, te početka rada izvanrednih sudova. Naravno, tu je i povećan broj smaknuća kao posljedica komunističkog puča 1948. i kasnijih progona tzv. neprijatelja sustava.

Autori se ovdje bave i učinkom smrtne kazne u odnosu na dugotrajne kazne zatvora, navodeći rezultate istraživanja na tu temu te ustanovljujući da smrtna kazna, kao najteža kazna, ne daje bolje rezultate što se tiče smanjenja broja teških kaznenih djela te da ukidanje smrtne kazne ne vodi povećanju njihovog broja.

Okosnicu knjige tvori popis osoba nad kojima je bila izvršena smrtna kazna na području Čehoslovačke u razdoblju od 1918. do 1989, abecednim redom. Popis sadrži ime, prezime, datume rođenja i smaknuća, mjesto rođenja, te kaznena djela za koje je određena osoba osuđena, kao i kod kažnjenika. Na popisu je 1207 osoba od kojih je većina kažnjena za kaznena djela koja se tiču razdoblja Drugog svjetskog rata (*retribučni trestné činy*).

Ova je tematika u knjizi dobro obrađena i statistički, što pokazuje nekoliko tablica, kalendara, te grafikona (svi obuhvaćaju razdoblje od 1918. do 1989):

- tablica koja pokazuje broj smaknutih osoba prema mjestu smaknuća, podijeljena na osobe osuđene za kaznena djela tijekom Drugog svjetskog rata i one osuđene za ostala kaznena djela
- kalendar smaknuća (podijeljen prema godinama, mjesecima i mandatima čehoslovačkih predsjednika, te osudama za politička i ostala kaznena djela) u Čehoslovačkoj i području tzv. protektorata, izvršenih prema odlukama čeških sudova
- grafikon izvršenih smaknuća prema mandatima predsjednika i karakteru kaznenih djela
- grafikon koji u postocima prikazuje karakter kaznenih djela za koja su izvršena smaknuća

- popis smaknutih osoba sistematiziran prema mjestu i datumu smaknuća – abecednim redom naziva mjesta i kronološkim redom unutar mjesne podjele.

Kao ilustraciju pravosudnog sustava važećeg u pojedinom vremenskom razdoblju, autori daju izabrane dijelove iz 20 zakona, počevši od onog iz 1852, pa do zakona iz 1990. Ti zakoni propisuju kazne (u koje ulaze, naravno, i smrtne kazne) za određene vrste kaznenih djela, a kroz taj pregled vide se razlike i promjene kroz povijesna razdoblja. Kaznena djela obuhvaćena tim zakonima su i kriminalnog, ali i političkog karaktera, kao i vojni zločini (Vojnički kazneni zakon, 1922). Tako se npr. u Zakonu o zaštiti republike iz 1923. propisuju kazne zatvora za one koji "nastoje nasilno izmijeniti ustav republike, naročito ako se radi o samostalnosti, jedinstvenosti ili demokratsko-republikanskom uređenju države", kao i za vojničku izdaju, pripremu urote itd. U usporedbi s tim zakonom Dekret predsjednika republike od 19. lipnja 1945. o kažnjavanju nacističkih zločinaca, izdajnika i njihovih pomagača i o izvanrednim narodnim sudovima dosta je oštiji, jer za iste zločine protiv države (vidi gore navedeno) predviđa smrtne kazne, a za ugrožavanje sigurnosti države, izdaju, izdaju državnih tajni, vojničku izdaju i aktivnosti protiv ustavnih činitelja, dugotrajne kazne zatvora.

Ovo mnoštvo izvadaka iz raznih zakona detaljno opisuje slučajeve u kojima pojedine kazne stupaju na snagu, što se može povezati i s mandatima pojedinih čehoslovačkih predsjednika i njihovim vladavinama te ustrojem same države. Iz zakona se može saznati i kakva su bila prava osuđenih, tko je potvrđivao osude, na koji način su kazne izvršavane (uglavnom vješanjem ili strijeljanjem), kako su funkcionirali izvanredni sudovi i sl. Uglavnom, zanimljivo štivo za onog tko se želi baviti ovom tematikom.

Za razliku od zakona koji oslikavaju ovu stranicu čehoslovačke povijesti s pravosudnog, službenog gledišta, autori nam prikazuju i drugu stranu, onakvu kakvu su je iscertali osuđenici na smrt. Daju nam u prilogu sedamnaest različitih dokumenata koji se tiču tih osuđenih osoba. Među njima su npr. odbijena molba za milost ubojici i razbojniku Lecianu s potpisom predsjednika Masaryka, popisi osobnih predmeta studenta Janota nakon smaknuća i sl. Zapisnik o provedbi smaknuća iz 1985. godine daje nam, uz ostale podatke, čak i vrijeme umiranja osuđenoga – 23 minute, a potrebna je i molba majke osuđenika nadležnima za posljednji posjet sinu, na što joj oni odgovaraju da je isti već smaknut.

Autori su se pozabavili i pitanjem pomilovanja, točnije molbama za pomilovanje osuđenika na smrt i njihovim pozitivnim ili negativnim rješenjima. Tako su u razdoblju 1919-1938. na smrt bile osuđene 433 osobe, od kojih su čak 422 pomilovane (u prosjeku 95,5%). Za period protektorata nije se zbog nedostatka i netočnosti arhivskih materijala moglo ustanoviti točno stanje, ali zato brojke iz razdoblja "na-

rodne demokracije" 1948-1953. govore dovoljno: npr. predsjednik Klement Gottwald je za vrijeme cijelog svog mandata pomilovao samo 18 osoba, a smaknute su bile 234 osobe. Ni Antonin Zapotocky nije se iskazao milošću – pomilovao je samo dvije osobe dok su 94 bile smaknute.

Slijedi i kronološki popis pomilovanih osoba s njihovim osobnim podacima te počinjenim kaznenim djelima u razdoblju od 1948. do 1953.

Istražena je i dokumentacija o broju kažnjenika u Čehoslovačkoj u raznim razdobljima: u godinama od 1918. do 1937. bilo je najmanje zatvorenika (7393), a usporedivši taj broj sa sadašnjom situacijom, danas ih ima otprilike tri puta više. Broj je zatvorenika od te početne brojke neprestano rastao dok nije dosegnuo rekordnih 42 021 zatvorenik 1953. godine. Od tog je broja 1951. godine bilo 42% političkih zatvorenika.

Autori su istraživali i osude na smrt u odsutnosti prema kartoteci zatvora Pankrac i Ružyane te su zaključili da je većina osuđenih bila osuđena djelovanjem izvanrednih narodnih sudova i to za kaznena djela koja se tiču razdoblja Drugog svjetskog rata. I tu je priložen abecedni popis na taj način osuđenih osoba s osobnim podacima i navedenim kaznenim djelom za koje je određena osoba osuđena (ukupno 24 osobe).

Sasvim na kraju knjige priložena su tri prazna obrasca koji služe tome, da se uz pomoć čitatelja ove knjige dopune i isprave podaci o pojedinim osobama, žrtvama tadašnjeg sustava.

Sve u svemu ova je zbirka raznovrsnih podataka važna, jer je jedna od prvih koja se bavi ovom, do sada tabu-temom i krči put novim spoznajama i istini, prekidajući s dosadašnjom šutnjom koja je odnijela mnoge žrtve.

Tatjana Deželjin

Pierpaolo Dorsi, Dottore Serafico. La memoria di Rainer Maria Rilke e l' archivio del Castello di Duino (Serafski doktor. Spisi Rainera Maria Rilke i arhiv dvorca Devino), Trst 1999, 148 str.

Knjiga je publicirana povodom izložbe dokumenata o poznatom pjesniku i književniku Raineru Maria Rilke. Izloženo gradivo dio je fundusa obiteljskog arhiva Tore i Tasso ("Thurn und Taxis"), gospodara dvorca Devino, jednog od najstarijih talijanskih privatnih arhiva. Između suvremenog gradiva ovog arhiva oblikovana je serija nazvana "Rilkiana". Naime, Rainer Maria Rilke posjećivao je dvorac Devino i često u njemu boravio. Njegovo poznanstvo i prijateljstvo s obitelji, a posebice s princezom Marie Thurn und Taxis-Hohenlohe ostavilo je pisanog traga, a u neku ruku smije se ustvrditi da Rainer Maria Rilke simbolizira stvarnost Devina.